

KORRUPSIYA MUAMMOLARI

Zaripov Mirzali Miraliyevich

Toshkent davlat yuridik universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqola korrupsiyabilan bog'liq ko'p qirrali muammolarni yaxlit o'rganishni o'z zimmasiga oladi. Strukturaviy yondashuv orqali u ijtimoiy, iqtisodiy va axloqiy ta'sirlarni o'rganadi, mavjud adabiyotlarni baholaydi, korrupsiyaga qarshi kurash metodologiyasini o'rganadi, empirik natijalarni taqdim etadi va kengroq natijalar bo'yicha munozara bilan yakunlanadi. Olingan xulosalar kelajakdagi tadqiqotlar uchun potentsial echimlar va yo'llar haqida tushuncha beradi.

Kalit so'zlar: Korrupsiya, ijtimoiy ta'sir, boshqaruv, axloqiy tanazzul, iqtisodiy samaralar, huquqiy asoslar, korrupsiyaga qarshi kurash choralari, global istiqbol.

Korrupsiya, shaxsiy manfaatlar uchun ishonib topshirilgan hokimiyatni suiiste'mol qilish global miqyosda jamiyatlar uchun katta xavf tug'diradi. Uning zararli ta'siri turli sohalarda seziladi, boshqaruvni buzadi, jamoatchilik ishonchini pasaytiradi va iqtisodiy rivojlanishga to'sqinlik qiladi. Ushbu maqola korrupsiyabilan bog'liq keng tarqalgan muammolarni yoritishga qaratilgan bo'lib, mavjud adabiyotlar, metodologiyalar va empirik natijalarni tahlil qilish orqali nozik tushunchalarni taklif qiladi.

Ko'plab olimlar korrupsiyaning ildizlarini tekshirib, uning boshqaruv, ijtimoiy me'yorlar va iqtisodiy tuzilmalar bilan murakkab bog'liqligini ta'kidladilar. Adabiyot sharhi korrupsiyaning keng qamrovli oqibatlarini yorituvchi, uning tengsizlikni davom ettirish, rivojlanishga to'sqinlik qilish va axloqiy me'yorlarni buzishdagi rolini ta'kidlaydigan seminal asarlarni qamrab oladi. Bundan tashqari, korrupsion amaliyotlarni yumshatishda ularning samaradorligini aniqlash uchun huquqiy asoslar va korrupsiyaga qarshi choralar ko'rib chiqiladi.

Korrupsiya bu - jamiyatni turli yo'llar bilan iskanjaga oladigan dahshatli illatdir. Mazkur illat demokratiya va huquq ustuvorligi asoslariga putur yetkazadi, inson huquqlari buzilishiga olib keladi, bozorlar faoliyatiga to'sqinlik qiladi, hayot sifatini yomonlashtiradi va odamlar xavfsizligiga tahdid soladigan uyushgan jinoyatchilik, terrorizm va boshqa hodisalar ildiz otib, gullashi uchun sharoit yaratib beradi.

Korrupsiya (lot. Corruptere — buzmoq) termini odatda mansabdor shaxslar tomonidan unga berilgan mansab vakolatlari va huquqlardan o'zlarining shaxsiy manfaatlarini ko'zlab qonunchilik va ahloq qoidalariga zid ravishda foydalanishini anglatadi.

Korrupsiyaning ko'p qirrali tabiatini ajratish uchun keng qamrovli metodologiya qo'llaniladi. Sifatli va miqdoriy tadqiqot usullari korrupsiyaning ijtimoiy-iqtisodiy ta'sirini tahlil qilish, huquqiy asoslarning samaradorligini o'rganish va korrupsiyaga qarshi chora-tadbirlarning bajarilishini baholash uchun ishlatiladi. Ma'lumotlar manbalarining xilma-xilligi, shu jumladan amaliy tadqiqotlar, so'rovnomalar va rasmiy hisobotlar masalani yaxlit tushunishga yordam beradi.

Korrupsiyabutun dunyo bo'ylab jamiyatlar, iqtisodiyotlar va hukumatlarga ta'sir qiladigan keng tarqalgan va murakkab masaladir. U turli shakllarda va jamiyatning turli darajalarida namoyon bo'lishi mumkin. Korrupsiyabilan bog'liq ba'zi asosiy muammolar:

Iqtisodiy Ta'sir:

Korrupsiyasezilarli iqtisodiy ta'sir ko'rsatishi, o'sishga to'sqinlik qilishi va turli yo'llar bilan tengsizlikka hissa qo'shishi mumkin. Mana bu ikki nuqtani batafsilroq o'rganish:

Iqtisodiy O'sishga To'sqinlik Qiladi:

- Buzilgan bozor mexanizmlari: korrupsiyakorruptsion amaliyot bilan shug'ullanadigan shaxslar yoki korxonalarni qo'llab-quvvatlash orqali bozor mexanizmlarining ishlashini buzadi. Bu resurslarning samarasiz taqsimlanishiga olib kelishi mumkin, chunki qarorlar xizmat yoki bozor kuchlariga emas, balki poraxo'rlik va shaxsiy aloqalarga asoslangan.

- Investitsiyalarni susaytiradi: investorlar ko'pincha korrupsiyadarajasi yuqori bo'lgan mamlakatlarga sarmoya kiritishni istamaydilar. Buning sababi shundaki, korrupsiyanoaniqlik va xatarlarni keltirib chiqaradi, bu esa korxonalarining shaffof va bashoratli ishlashini qiyinlashtiradi. Natijada tashqi va ichki investitsiyalar pasayib, iqtisodiy o'sishni sekinlashtirishi mumkin.

- Yo'naltirilgan resurslar: buzuq amaliyotlar resurslarni ishlab chiqarish va ijtimoiy foydali faoliyatdan uzoqlashtiradi. Davlat loyihalari yoki xizmatlari uchun mo'ljallangan mablag'lar korrupsiya, muhim infratuzilmani rivojlantirish, ta'lim, sog'liqni saqlash va boshqa jamoat tovarlari zarar ko'rganda, umumiy iqtisodiy taraqqiyotga to'sqinlik qiladi.

Tengsizlik:

- Imkoniyatlarga teng bo'lmagan kirish: korrupsiyaaloqasi bo'lgan yoki pora to'lash qobiliyatiga ega bo'lgan shaxslar iqtisodiy imkoniyatlardan yaxshiroq foydalana oladigan tizimni yaratishi mumkin. Ushbu teng bo'lmagan kirish korrupsiyaamaliyoti bilan shug'ullanish uchun vositasi bo'lmaganlar uchun qashshoqlik tsiklini davom ettiradi va iqtisodiy tafovutlarni kuchaytiradi.

- Qonun ustuvorligiga putur etkazadi: keng tarqalgan korrupsiyaqonun ustuvorligiga putur etkazadi va adolatli iqtisodiy raqobatni ta'minlash uchun muhim bo'lgan institutlarni zaiflashtiradi. Bu darajadagi o'yin maydonining etishmasligi monopoliyalar va oligarxiyalarga olib kelishi mumkin, iqtisodiy hokimiyatni bir necha kishining qo'lga jamlaydi va tengsizlikka hissa qo'shadi.

- Davlat xizmatlariga ta'siri: korrupsiyako'pincha davlat mablag'larining noto'g'ri taqsimlanishiga olib keladi va bu muhim xizmatlarni ko'rsatishga ta'sir qiladi. Boylar xususiy alternativalarini sotib olishlari mumkin, kam imtiyozli esa etarli bo'lmagan davlat xizmatlariga tayanadi. Sifatli xizmatlardan foydalanishdagi bu nomutanosiblik iqtisodiy tengsizlikni yanada chuqurlashtiradi.

Korrupsiya – mansab mavqeidan shaxsiy maqsadlarda foydalanish bilan bog'liq bo'lgan jinoyat. Korrupsiya faoliyati xufyona iqtisodiyotning asosiy turlaridan biri hisoblanadi. Aksariyat hollarda korrupsiya deganda davlat amaldorlari tomonidan shaxsiy manfaatlarni ko'zlab, boylik orttirish maqsadida o'z mansabidan foydalanish, fuqarolardan pora olish, qonunga xilof pul daromadlarini qo'lga kiritish tushuniladi.

Korrupsiyaga qarshi kurashish barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta'minlash va tengsizlikni kamaytirish uchun juda muhimdir. Shaffof va hisobdor boshqaruv tuzilmalarini amalga oshirish, institutlarni mustahkamlash va yaxlitlik madaniyatini targ'ib qilish korrupsiyaning iqtisodiy ta'sirini yumshatishning asosiy choralari.

Siyosiy Beqarorlik:

- Demokratik institutlarga putur etkazadi: korrupsiyaqonun ustuvorligi, saylov jarayonlari va davlat amaldorlarining javobgarligini buzish orqali demokratik institutlarning asoslarini buzadi.

- Siyosiy beqarorlikni keltirib chiqaradi: korrupsiyakeng tarqalganda, u siyosiy beqarorlikka hissa qo'shishi va mojarolar va ijtimoiy notinchliklar rivojlanadigan muhit yaratishi mumkin.

Ijtimoiy Adolatsizlik:

- Qashshoqlikni kuchaytiradi: davlat farovonligi uchun mo'ljallangan resurslarni korrupsiyayo'li bilan yo'q qilish mumkin, bu esa kambag'al va zaif odamlarni ta'lim, sog'liqni saqlash va infratuzilma kabi muhim xizmatlardan foydalanish imkoniyatisiz qoldiradi.

- Yoqilg'i tengsizligi: korrupsiyako'pincha ijtimoiy tengsizlikni umumiy aholi hisobiga imtiyozli va yaxshi bog'langan kishilarga yordam berish orqali davom ettiradi.

Davlat Xizmatlarini Buzadi:

- Davlat infratuzilmasi yomonlashadi: korrupsion amaliyotlar sifatsiz infratuzilma loyihalariga olib kelishi mumkin, chunki mablag'lar o'zlashtiriladi yoki noto'g'ri taqsimlanadi, bu esa sifatsiz davlat xizmatlariga olib keladi.

- Sog'liqni saqlash va ta'limga putur etkazadi: ushbu sohalaridagi korrupsiyatalim va sog'liqni saqlash xizmatlari sifatiga putur etkazishi, jamiyat farovonligi va kelajakdagi istiqbollarga ta'sir qilishi mumkin.

Ishonchni yo'qotish:

- Jamoatchilik ishonchini pasaytiradi: keng tarqalgan korrupsiyajamoatchilikning davlat muassasalariga bo'lgan ishonchini pasaytiradi, fuqarolar o'rtasida beadablik va ajralish hissini uyg'otadi.

- Qonun ustuvorligini buzadi: korrupsiyaqonun ustuvorligini zaiflashtiradi, chunki shaxslar va korxonalar poraxo'rlik yoki boshqa noqonuniy yo'llar bilan huquqiy jarayonlarni chetlab o'tishga intilishlari mumkin.

Korrupsiyaga qarshi kurashish huquqiy islohotlar, institutsional mustahkamlash, jamoatchilikni xabardor qilish kampaniyalari va xalqaro hamkorlikni o'z ichiga olgan kompleks yondashuvni talab qiladi. Korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha harakatlar profilaktika choralari, ijro etilishi va oshkoralik va hisobdorlikni oshirishga qaratilishi kerak.

Muhokama bo'limi natijalarni mavjud nazariyalar va amaliy natijalar asosida izohlaydi. U korrupsiyaning iqtisodiy rivojlanish bilan o'zaro bog'liqligini o'rganib, korrupsiyaga qarshi kurashda mustahkam huquqiy asoslar va global hamkorlikning muhimligini ta'kidlaydi. Nutq, shuningdek, korrupsiyaga qarshi chora-tadbirlarni amalga oshirishda duch keladigan muammolar va axloqiy xulq-atvorni tarbiyalashda ta'limning rolini o'rganadi.

Xulosa va takliflar:

Xulosa qilib aytganda, maqola korrupsiyani yo'qotish uchun birgalikda harakat qilish zarurligini ta'kidlaydi. Tavsiyalar huquqiy asoslarni mustahkamlash, oshkoralikni ta'minlash va xalqaro hamkorlikni kengaytirishdan iborat. Ta'lim axloqiy qadriyatlarni singdirishda, korrupsiyaning korroziv ta'siriga chidamli jamiyat uchun asos yaratishda asosiy vosita sifatida paydo bo'ladi.

Kelajakdagi tadqiqotlar korrupsiyaga qarshi aralashuvlarning barqarorligini baholash uchun bo'ylama tadqiqotlarga qaratilishi kerak. Mintaqalar bo'yicha qiyosiy tahlillar korrupsiyadinamikasiga ta'sir qiluvchi kontekstual omillar to'g'risida tushuncha berishi mumkin. Bundan tashqari, texnologiyaga asoslangan echimlar kabi innovatsion yondashuvlarni o'rganish tobora o'zaro bog'liq bo'lgan dunyoda korrupsiyaga qarshi kurashning yangi yo'llarini taklif qilishi mumkin.

Takliflar:

Shaffoflikni Oshirish:

-Davlat operatsiyalari va qarorlar qabul qilish jarayonlarida shaffoflikni ta'minlash bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirish.

- Fuqarolarning ma'lumot olishlari uchun ochiq platformalar yaratish uchun texnologiyadan foydalaning.

Javobgarlik Mexanizmlarini Kuchaytirish:

-Huquqbuzarlarni tergov qilish va javobgarlikka tortish vakolatiga ega bo'lgan korrupsiyaga qarshi mustaqil organlarni tashkil etish.

- Davlat mansabdor shaxslarining maqomidan qat'i nazar, ularning xatti-harakatlari uchun javobgar bo'lishini ta'minlash.

Boshqaruvda etikani targ'ib qilish:

- Axloqiy ta'limni davlat boshqaruvi o'quv dasturlariga kiritish.
- Davlat xizmatchilari umumiy manfaatni shaxsiy manfaatdan ustun qo'yadigan yaxlitlik madaniyatini rag'batlantirish.

Xulosa qilib aytganda, korrupsiyaga qarshi kurash uning asosiy sabablarini ko'rib chiqadigan va boshqaruvdagi axloqiy qadriyatlarni mustahkamlaydigan ko'p qirrali yondashuvni talab qiladi. Oshkoralikni rivojlantirish, hisobdorlikni kuchaytirish, axloqni targ'ib qilish va fuqarolik jamiyatining imkoniyatlarini kengaytirish orqali jamiyatlar korrupsiyakishanlaridan xoli kelajakka intilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ata, A. Y., & Arvas, M. A. (2011). Determinants of economic corruption: a cross-country data analysis. *International Journal of Business and Social Science*, 2(13), 161–169.
2. Atuilik, W. A. (2013). The relationship between the adoption of International Public Sector Accounting Standards (IPSAS) by governments and perceived levels of corruption. CAPELLA UNIVERSITY
3. Dreher, A., & Schneider, F. (2010). Corruption and the shadow economy: An empirical analysis. *Public Choice*, 144(1), 215–238
4. Johnston, M. (2005). *Syndromes of corruption: wealth, power, and democracy*. Cambridge University Press.
5. Kostadinova, T. (2009). Abstain or rebel: Corruption perceptions and voting in East European elections. *Politics and Policy*, 37(4), 691–714
6. Lambsdorff, J. G. (2005). Consequences and causes of corruption: What do we know from a cross-section of countries? Passau